



مقدمه

روابط آمریکا و روسیه در مسیر تنش فزاینده‌ای قرار گرفته و نگرانی‌ها درباره آینده نظام بین‌الملل را افزایش داده است. در روز سوم اکتبر، روسیه موافقتنامه دوجانبه با آمریکا درباره بازیافت پلوتونیوم تسلیحاتی موسوم به موافقت‌نامه مدیریت و تغییر وضعیت پلوتونیوم^۱ PMDA را تعلیق کرد و همزمان موشک‌هایی که قادر به حمل کلاهک‌های هسته‌ای هستند را در منطقه‌ای بین مرز لهستان و لیتوانی یعنی دو کشور عضو ناتو مستقر کرد. در همین زمان اخباری درباره آزمایش بمب‌افکن‌های اتمی آمریکا منتشر شد، که گفته می‌شود این بمب‌افکن‌ها تا سال ۲۰۲۰ در اروپا مستقر خواهند شد.

به دنبال تنش‌های فزاینده‌ای که از سال ۲۰۱۴ به دنبال بحران اوکراین در روابط مسکو- واشنگتن شکل گرفته و دامنه آن به بحران سوریه کشیده شد، گمانه‌های زیادی درباره آینده روابط آمریکا و روسیه و موضوع احیای جنگ سرد مطرح شده است. با توجه

به اینکه جنگ سرد در روابط مسکو- واشنگتن تنها به معنای مناقشه دو کشور نیست و این منازعه چون باتلاقی بزرگ بازیگران زیادی را به درون خود می‌کشد، این گزارش به بررسی دلایل تعلیق موافقتنامه PMDA توسط روسیه، واکنش آمریکا در این زمینه و پیامدهای احتمالی آن در سطح بین‌المللی می‌پردازد.

ابعاد PMDA

موافقت‌نامه مدیریت و تغییر وضعیت پلوتونیوم PMDA در ژوئن سال ۲۰۰۰ منعقد شد و در آوریل سال ۲۰۱۰ حدود یک سال پس از کار آمدن باراک اوباما در کاخ سفید مجدداً تمدید گردید. مهمترین ابعاد این موافقت‌نامه که از آن به عنوان توافق بازیافت پلوتونیوم روسیه و آمریکا نیز یاد می‌شود، شامل موارد زیر می‌شود:^۲

● این موافقت‌نامه یک گام اساسی در روند خلع سلاح هسته‌ای به شمار می‌رود. چرا که آن بخش از

2. " 2000 Plutonium Management and Disposition Agreement " , The U.S. State Department , April 13, 2010, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2010/04/140097.htm>

1. U.S.-Russian Plutonium Management and Disposition Agreement

واشنگتن دستور خاتمه یافتن ساخت و ساز تاسیساتی را داده است که بر اساس قرارداد با روسیه در سواحل ساوانا برای انجام فرآیند بازیافت پلوتونیوم‌های مقرر باید ساخته می‌شد. اما آمریکایی‌ها می‌گویند برآورد کارشناسان آنها موجب شده دولت این کشور به دلیل پر هزینه بودن شیوه توافق شده با روسیه، روش جایگزینی را که دانشمندان آمریکایی کشف کرده‌اند به کار ببرد که نسبتاً ارزان است.^۳

شروط روسیه برای بازگشت به توافق

در لایحه ارائه شده توسط پوتین به دوما درباره لغو موافقتنامه بازیافت پلوتونیوم، چند شرط برای احیای این موافقتنامه ذکر شده است که شامل موارد زیر می‌شود؛

۱. لغو قانون ماگنیتسکی^۴؛ این قانون که

دسامبر سال ۲۰۱۲ توسط کنگره آمریکا و سپس باراک اوباما رئیس جمهوری این کشور به امضا رسید،

3. Pavel Podvig , " Can the US-Russia plutonium disposition agreement be saved?" , The Bulletin of the Atomic Scientists , 28 APRIL 2016 , Flowed by: <http://thebulletin.org/can-us-russia-plutonium-disposition-agreement-be-saved9389>

۴. این قانون به نام سرگئی ماگنیتسکی (Sergei Leonidovich Magnitsky) است. وی حقوقدان و وکیل دعاوی بود که برای دفتر وکالت آمریکایی "فایراستون دانکن" در روسیه کار می‌کرد و به صندوق سرمایه‌گذاری انگلیسی هریمیٹیج کپیتال منیجمنت (Hermitage Capital Management) مشاوره می‌داد. ماگنیتسکی که متهم به امتناع از پرداخت مالیات بود در روز ۱۶ نوامبر ۲۰۰۹ در بازداشتگاه موقت "بوتیرکا" در مسکو در گذشت. قانون ماگنیتسکی در واقع تحریم علیه افرادی است که آمریکا آنها را در مرگ سرگئی ماگنیتسکی مقصر می‌داند. روسیه در واکنش به این قانون، قانون دیمایاکولوف را در در دسامبر ۲۰۱۲ تصویب کرد که بر اساس آن شهروندان آمریکایی اجازه ندارند کودکان روس را به فرزندخواندگی بپذیرند.

پلوتونیوم که برای تغییر وضعیت مورد موافقت قرار گرفته می‌توانست برای تولید ۱۷ هزار سلاح هسته‌ای به کار گرفته شود.

● بر اساس این توافق‌نامه هر دو طرف باید حداقل ۳۴ متریک تن از ذخایر پلوتونیوم خود را که برای ساخت تسلیحات هسته‌ای مناسب است به سوخت برای راکتورهای هسته‌ای غیرتسلیحاتی تبدیل کنند.

● مهمترین بخش این توافق شامل برگشت ناپذیری پلوتونیوم‌های تبدیل شده به نوع قابل استفاده برای تولید تسلیحات هسته‌ای است که دو طرف را از حرکت متوازن در جهت کاهش ذخایر هسته‌ای مطمئن می‌ساخت.

● در این موافقتنامه نیز مانند سایر موافقتنامه‌ها قید شده است که فعالیت‌های تغییر وضعیت باید مطابق ضوابط و شرایط مندرج در پروتکل تحت نظارت و بازرسی انجام شود.

● بودجه فعالیت‌ها از سوی دو کشور تامین شده و نباید مشروط به تامین بودجه سایر موارد شود.

دلایل روسیه برای لغو PMDA

کرملین می‌گوید روسیه برای مدت طولانی به شکل یکجانبه این توافق را اجرایی ساخته است. البته مسکو دلایل فنی نیز در اینباره مطرح می‌کند از جمله اینکه آمریکا با دور زدن توافق همکاری‌های علمی با روسیه، شیوه دیگری برای بهره‌برداری از این پلوتونیوم‌ها را به کار گرفته است. موضوعی که ولادیمیر پوتین رئیس جمهوری روسیه در آوریل ۲۰۱۶ در دیدار با خبرنگاران مطرح ساخته بود و دلیل آن تعهد اتمی باراک اوباما رئیس جمهوری آمریکا در برنامه پیشنهادی بودجه ۲۰۱۷ بود. بر اساس این تعهد

تریلیون روبل خواهد شد. وزارت دارایی همچنین اعلام نمود که جهت جبران کسری بودجه ناگزیر است رقمی حدود ۱/۱۵ تریلیون روبل از صندوق ذخیره و ۶۵۹ میلیارد روبل از بنیاد رفاه ملی برداشت کند.^۶ این در حالی است که بر اساس برخی آمارها در سال ۲۰۱۵ سرمایه‌گذاری‌های مستقیم در روسیه در مقایسه با سال ۲۰۱۴ حدود ۹۲ درصد کاهش یافته است.^۷

واکنش آمریکا

اگر چه آمریکا به شروط روسیه در قبال بازگشت این کشور به توافق PMDA واکنشی نشان نداده است، اما به نظر می‌رسد واشنگتن در واکنش به اعلام لغو این توافق از سوی روسیه، تدابیری اتمی اتخاذ خواهد کرد. ارنست مونیز، وزیر انرژی ایالات متحده در سخنرانی خود در دانشگاه کلمبیا به میزبانی مرکز سیاست انرژی جهانی، ضمن تأکید بر اینکه آمریکا باید بر روی روزآمدسازی بازدارندگی هسته‌ای‌اش کار کند، گفت: روسیه، آمریکا را مجبور می‌کند تا به طور جدی بر امنیت هسته‌ای تمرکز کند. مونیز همچنین اشاره داشت که آمریکا و اروپا پس از تحولات اوکراین در سال ۲۰۱۴، دریافته‌اند باید در سیاست‌های انرژی غیرنظامی خود نیز تجدیدنظر کنند. اشاره وزیر انرژی آمریکا به وابستگی انرژی اروپا به روسیه بود.^۸

البته باید افزود پیش از اینکه روسیه اقدام به کناره‌گیری از PMDA کند، در ۲۶ سپتامبر، اشتون

اگر چه بیشتر جنبه سیاسی دارد اما پیامدهای اقتصادی نیز برای روسیه داشته است.

۲. محدودیت حضور نظامی آمریکا در شرق

اروپا: شرط دیگر روسیه کاهش تاسیسات و نیروی نظامی آمریکا در کشورهای است که پس از سپتامبر ۲۰۰۰ عضو ناتو شده‌اند. این کشورها شامل بلغارستان، استونی، لیتوانی، لتونی، رومانی، اسلواکی و اسلوانی می‌شوند.

۳. جبران خسارت تحریم‌ها: شرط مهم دیگر

پوتین برای آمریکا جبران همه خسارت‌های ناشی از تحریم اقتصادی روسیه از سوی آمریکا اعلام شده است.^۵

در واقع روسیه برای بازگشت به توافق PMDA مجموعه شروط سیاسی، امنیتی و اقتصادی تعیین کرده است که بر وجه اصلی ادعای مسکو یعنی عدم اجرای توافق از سوی آمریکا، سنگینی می‌کند. گفتنی است به نظر می‌رسد جنبه‌های اقتصادی مساله برای روسیه مهمتر باشد. بر اساس آمارهای ارائه شده شرایط اقتصادی روسیه به شدت بغرنج است. به گزارش وزارت دارایی روسیه در لایحه بودجه ۲۰۱۷ - ۲۰۱۹ برای سال اول کسری بودجه‌ای حدود ۲/۷۴۴ تریلیون روبل معادل ۳،۱۵ درصد تولید ناخالص داخلی پیش بینی شده است. طبق این سند درآمد بودجه فدرالی در سال ۲۰۱۷ برابر با ۱۳،۴۳۷ تریلیون روبل و مخارج حدود ۱۶،۱۸۱ تریلیون روبل خواهند بود. در سال ۲۰۱۸ درآمد بودجه برابر ۱۳،۹۸۹ تریلیون روبل و مخارج برابر ۱۵،۹۸۷ تریلیون روبل و در سال ۲۰۱۹ درآمد بودجه ۱۴،۸۲۵ تریلیون روبل و مخارج برابر ۱۵،۹۶۴

5. See more : <https://sputniknews.com/politics/201610091046152932-russia-plutonium-us/>

6. See more Flowed by: <http://www.interfax.com/newsinf.asp?id=708186>

7. See mor Flowed by: <https://en.portal.santandertrade.com/establish-overseas/russia/foreign-investment>

8. See more Flowed by: <http://www.cnbc.com/2016/10/14/russia-is-stimulating-us-thinking-on-nuclear-security-says-energy-secretary.html>

هلسینکی، یادداشت تفاهم بوداپست و پیمان نیروهای هسته‌ای میانبرد امنیت آمریکا و متحدانش را تهدید می‌کند. این در حالی است که در سند قبلی که سال ۲۰۱۱ منتشر شده بود تأکید بر افزایش گفتگوها با روسیه بود.^{۱۳}

ارزیابی کلی

اقدام روسیه به تعلیق توافق PMDA اولین اقدام از این نوع نیست. پیش از این در دسامبر ۲۰۰۱ جرج بوش رئیس‌جمهور سابق آمریکا اعلام کرد که از معاهده ضد موشک بالستیک ABM با روسیه کناره‌گیری می‌کند. این اقدام آمریکا با هدف اجرای طرح دفاع ملی موشکی و یا همان طرح سپر دفاع موشکی انجام شد. پس از آن روسیه در جولای ۲۰۰۷ از پیمان نیروهای هسته‌ای میان برد^{۱۴} و پیمان نیروهای متعارف^{۱۵} به دلیل بی‌اعتنایی ایالات متحده به حوزه امنیتی روسیه خارج شد. در مارس ۲۰۱۵ پوتین دستور آماده باش سیستم‌های هسته‌ای این کشور را صادر کرده بود. اما در نهایت دو کشور باز هم بهانه‌هایی برای گفتگو و مذاکره و چانه‌زنی یافتند. اقدامات اخیر روسیه و آمریکا نیز یکی از سیگنال‌های اتمی است که در سال‌های اخیر تبادل شده است.

اگر چه آنچه واقعا میان روسیه و آمریکا از دست رفته پیمان استارت ۲ است.^{۱۶} با این حال لازم به

کارتر وزیر دفاع آمریکا در جمع سربازان پایگاه مینوت نیروی هوایی آمریکا در داکوتای شمالی^۹ با برجسته ساختن تهدید روسیه گفته بود به رغم پایان جنگ سرد، ماهیت بازدارندگی هسته‌ای تغییر نکرده است. وی اعلام کرده بود پنتاگون ۱۰۸ میلیارد دلار بودجه برای به روزرسانی سه‌گانه‌های هسته‌ای این کشور یعنی موشک‌های بالستیک بین قاره‌ای، زیردریایی‌های بالستیک و بمب‌افکن‌های استراتژیک در ۵ سال آینده اختصاص داده است. کارتر همچنین اعلام کرد ناتو نیز در حال بررسی راهکارهای اتمی در قبال تهدید بالقوه روسیه است.^{۱۰} در همین حال منابع خبری روسیه از آزمایش دو بمب اتمی هدایت شونده جدید از نوع ب ۶۱ بدون ماده هسته‌ای از بمب افکن‌های رادارگریز بی - ۲ توسط نیروی هوایی آمریکا خبر دادند^{۱۱} که به نظر می‌رسد یک اقدام تاکتیکی دیگر از سوی ایالات متحده در واکنش به تصمیم اخیر روسیه درباره PMDA بوده است. این در حالی است که روس‌ها معتقدند بمب‌های هسته‌ای ب ۶۱ آمریکا تا سال ۲۰۲۰ در اروپا مستقر می‌شود.^{۱۲} گفتنی است بر اساس سند استراتژی نظامی آمریکا که ژوئن ۲۰۱۵ منتشر شد، روسیه را یکی از تهدیدات اصلی ایالات متحده بشمار می‌آورد. آمریکا در این سند روسیه را متهم ساخته که از طریق وارد شدن به جنگ نیابتی و اقداماتی مغایر با توافق

13. See mor flowed by: [http:// www. jcs. mil/ Portals/ 36/ Documents/ Publications/ 2015_ National_ Military_ Strategy. pdf](http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf)

14. Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (INF)

15. Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE)

۱۶. پیمان استارت ۲ جایگزین و در واقع اصلاحیه قرارداد "استارت ۱" درباره کاهش تسلیحات استراتژیک است. قرارداد "استارت ۱" در سال ۱۹۹۱ منعقد شد و اعتبار آن در دسامبر سال گذشته به پایان رسید. با وجود آنکه قرارداد استارت ۲ در

9. Minot Air Force Base, North Dakota

10. See more flowed by: [http:// www. defense. gov/ News/ Transcripts/ Transcript- View/ Article/ 956079/ remarks- by- secretary- carter- to- troops- at- minot- air-force-base-north-dakota](http://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript-View/Article/956079/remarks-by-secretary-carter-to-troops-at-minot-air-force-base-north-dakota)

11. See more flowed by: [https:// sputniknews. com/ military/ 201610081046124210- pentagon- nevada- nukes/](https://sputniknews.com/military/201610081046124210-pentagon-nevada-nukes/)

12 See more Flowed by: [https:// sputniknews. com/ world/ 201608151044295662- us-europe-turkey- nuclear-weapons/](https://sputniknews.com/world/201608151044295662-us-europe-turkey-nuclear-weapons/)

گفتگوها میان دو کشور را باز کند که در آن صورت تهدیدهای اتمی دو کشور بار دیگر تا وقت مقتضی به حاشیه رانده می‌شود. در آخر گفتنی است اگر چه در کل ماهیت سیاسی توفقنامه PMDA و همچنین اقدام اخیر روسیه در لغو آن فراتر از ماهیت فنی آن است، اما یکی از پیامدهای احتمالی این روند، مذاکرات فنی روسیه و آمریکا درباره شیوه کنترل توسعه تسلیحات اتمی خواهد بود.

توجه است منطق رقابت اتمی آمریکا و روسیه نشان می‌دهد مذاکره به منظور تثبیت استراتژیک زمانی آغاز می‌شود که اقدامات لازم برای بازدارندگی صورت گرفته باشد. چنانچه سرگئی کاراگانوف رئیس کرسی اقتصاد و سیاست جهانی مدرسه عالی اقتصاد در این رابطه می‌گوید: روسیه عمداً اوضاع را حاد کرده و رهبری آمریکا را با یک انتخاب روبرو می‌کند: «یا بیشتر ریسک کنیم یا با هم به توافق برسیم»^{۱۷}

در مجموع به نظر نمی‌رسد این تنش‌ها تا روی کار آمدن دولت جدید در آمریکا کاهش یابد. می‌توان پیش‌بینی کرد اقدامات تحریک‌آمیز دو طرف حداقل تا تابستان آینده که رئیس‌جمهوری جدید آمریکا در کاخ سفید تثبیت شود، ادامه یابد تا رویکرد جدید واشنگتن به روسیه روشن شود. در این فاصله هر دستور کار بین‌المللی می‌تواند فصل جدیدی از

سال ۱۹۹۳، میان آمریکا و روسیه امضا شده بود، اما این پیمان هرگز اجرایی نشد. در استارت ۲ طرفین توافق کرده بودند که تعداد کلاهک‌های هسته‌ای خود را حدود ۳۰۰۰ تا ۳۵۰۰ عدد کاهش دهند. بر اساس مفاد پیمان استارت جدید که ۸ آوریل ۲۰۱۱ در پراگ با برگزاری مراسمی نمادین به امضای روسای جمهور دو کشور رسید، پس از ۷ سال از لازم‌الاجرا شدن این پیمان، نباید تعداد موشک‌های بالستیک و زیردریایی‌هایی که قابلیت حمل کلاهک هسته‌ای دارند، برای طرفین بیش از ۷۰۰ فروند و موشک بالستیک و زیردریایی غیر مستقر از ۸۰۰ فروند بیشتر باشد؛ همچنین نباید موشک‌های بالستیک و زیردریایی‌هایی که دارای کلاهک هسته‌ای هستند، برای هر یک از طرفین از ۱۵۵۰ فروند تجاوز کند. این در حالی است که آمریکا در زرادخانه اتمی خود ۹ هزار و ۵۰۰ کلاهک هسته‌ای و روسیه حدود ۱۳ هزار کلاهک دارد که از این تعداد ۲۵۰۰ کلاهک اتمی آمریکا و حدود ۵ هزار کلاهک روسیه آماده استفاده می‌باشند. آن زمان نیز در این بیانیه وزرات خارجه روسیه درباره پیمان استارت ۲ آمده بود: «این پیمان فقط در صورتی اجرا شدنی است که افزایش توان سیستم سپر ضد موشکی آمریکا از نظر کیفی و کمی صورت نگیرد»

17. http://www.aif.ru/politics/world/yadernyy_razryv_k_chemu_privedut_novye_spory_rossii_i_ssha